

Романюк Ігор

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
igorromanyuk@mail.ua

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

© Романюк І., 2017

Розглянуто стан кримінально-правового дослідження інтелектуальної власності, яка сьогодні є найціннішим капіталом держави, адже перетворення інтелектуальних досягнень на конкурентоздатну продукцію сприяло створенню інноваційних моделей економік багатьох економічно розвинених країн.

Ключові слова: інтелектуальна власність; кримінально-правова характеристика; кримінально-правова охорона; злочини у сфері інтелектуальної власності.

Игорь Романюк

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ: УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Рассмотрено состояние уголовно-правового исследования интеллектуальной собственности, которая сегодня является самым ценным капиталом государства, ведь преобразование интеллектуальных достижений в конкурентоспособную продукцию способствовало созданию инновационных моделей экономик многих экономически развитых стран.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность; уголовно-правовая характеристика; уголовно-правовая охрана; преступления в сфере интеллектуальной собственности.

Igor Romanyuk

applicant of the department of criminal-law disciplines
Lviv State University of Internal Affairs

INTELLECTUAL PROPERTY: CRIMINAL AND LEGAL ASPECTS OF RESEARCH

The article is devoted to the consideration of the state of criminal-legal research of intellectual property, which today is the most valuable capital of the state, since the transformation of intellectual achievements into competitive products has contributed to the creation of innovative models of economies in many economically developed countries.

Key words: intellectual property; criminal-law characteristic; criminal law enforcement; crimes in the field of intellectual property.

Постановка проблеми. Зі здобуттям незалежності наша держава розпочала значно більше уваги приділяти розвитку сфери інтелектуальної власності, а також регулюванню відносин, що виникають з цього приводу. Це зумовлено насамперед тим фактом, що інтелектуальна діяльність людини є важливою і для духовного розвитку людства, і для економічного розвитку держави.

Вагомим чинником у цьому аспекті є також формування глобального інформаційного простору, підґрунтям якого є комп'ютерна інформація та інформаційні технології.

Можемо констатувати, що, незважаючи на цілу низку недоліків, вітчизняна система правової охорони інтелектуальної власності в Україні загалом функціонує на задовільному рівні та формально відповідає основним міжнародним вимогам і стандартам. Однак, з огляду на цілий комплекс проблем, які існують сьогодні й потребують термінового вирішення, не можна стверджувати, що ефективність системи охорони інтелектуальної власності є достатньою. А це перешкоджає розвитку інноваційної діяльності, утворенню в Україні цивілізованого ринку інтелектуальної власності. Незважаючи на активну роботу правоохоронних органів із захисту прав інтелектуальної власності, загальний рівень злочинності в цій сфері залишається високим, що дає підстави для низької оцінки якості охорони інтелектуальної власності в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Підвищення уваги до питань інтелектуальної власності знайшло реальне відображення у істотному збільшенні кількості публікацій з цієї проблематики. Серед вітчизняних науковців, які досліджують проблеми інтелектуальної власності, можна назвати таких як: М. Братасюк, В. Мельник, О. Мельник, В. Паламарчук, О. Супрун, О. Тропін та ін., а також зарубіжних учених, зокрема: Л. Бентлі, Т. Волкова, Ю. Громова, В. Дозорцева, М. Коршунова, Б. Шермана та ін.

Мета статті полягає у дослідженні інтелектуальної власності в контексті кримінально-правового запобігання посяганням на неї.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні, для належної охорони інтелектуальної власності, створено певну законодавчу базу, низку законів про інтелектуальну, творчу діяльність та інші підзаконні акти. Ці законодавчі засади загалом спроможні забезпечити охорону інтелектуальної власності на належному рівні, хоча сама система охорони інтелектуальної власності не позбавлена низки істотних недоліків, суперечливих положень, окремих неузгодженостей та прогалин. Саме тому одним із фундаментальних способів охорони інтелектуальної власності є кримінально-правовий.

Адже такий негативний момент, як порушення прав інтелектуальної власності з вчиненням злочинів, що посягають на її об'єкти, безумовно, зачіпає не лише особу, якій належить право інтелектуальної власності, але й суспільство та державу загалом, що актуалізує питання кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні, а також кримінально-правової характеристики злочинів, що посягають на інтелектуальну власність.

З огляду на викладене вище, на нашу думку, для повного та всебічного наукового вивчення злочинів, що посягають на інтелектуальну власність, окрім елементів складу злочину, доцільно розглянути історію виникнення, становлення та розвитку кримінальної відповідальності за злочини проти інтелектуальної власності та законодавства щодо кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, а також зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за вказані злочини, що дасть змогу вирішити деякі проблеми, пов'язані із застосуванням кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини, що посягають на інтелектуальну власність в Україні.

Натомість необхідно зазначити, що питанню удосконалення кримінально-правової охорони інтелектуальної власності можуть сприяти і теоретичні наукові розробки вчених інших галузей юридичної науки зокрема, цивільного права, які слугуватимуть підґрунтям для розроблення нормативно-правових актів.

Зокрема, С. М. Клейменова досліджувала авторські правовідносини як форму реалізації правомочностей суб'єктів авторського права. Дослідниця визначила суть авторського права в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Виявлено причини неможливості застосування правової категорії "інтелектуальна власність" до авторських прав і обґрунтовано доцільність використання категорії "виключні права" [1].

З позиції економіки різноманітні аспекти інтелектуальної власності розглядає Т. В. Павленко, визначивши зміст поняття “економічний механізм управління інтелектуальною власністю підприємства” й уточнивши визначення категорії “інтелектуальна власність” як системи економіко-правових відносин власності щодо результатів творчої діяльності працівників [2].

А. В. Єременко розглянув інтелектуальну власність у глобальній торговій системі. Автор висвітлює процеси інтернаціоналізації прав інтелектуальної власності, етапи створення сучасної міжнародної системи регулювання пов’язаних з торгівлею прав інтелектуальної власності. Розкрито роль інтелектуальної власності у формуванні мікро- та макрорівневих конкурентних переваг суб’єктів міжнародної економічної діяльності [3].

Ще один дослідник проблем інтелектуальної власності – М. Ю. Потоцький провів загальнотеоретичне дослідження правового регулювання інтелектуальної власності в Україні та навіть пропозиції з урахуванням особливостей національної законотворчої діяльності в цій сфері щодо вдосконалення концептуальних дефініцій основних і суміжних правових понять і категорій – “інтелектуальна власність”, “загальносоціальне право інтелектуальної власності”, “суб’єктивне право інтелектуальної власності”, “зміст суб’єктивного права інтелектуальної власності”, “здійснення суб’єктивного права інтелектуальної власності”, “межі здійснення суб’єктивного права інтелектуальної власності”, “використання прав на об’єкти права інтелектуальної власності”, “використання об’єктів права інтелектуальної власності”, “розрахунок майновими правами інтелектуальної власності” [4].

У контексті нашого дослідження треба також звернути увагу на роботу Г. В. Довгань, в якій автор комплексно розглянув історію права інтелектуальної власності та законодавства про інтелектуальну власність в Україні. На підставі результатів проведеного дослідження обґрунтовано висновок про історичну зумовленість становлення цього права в Україні та наступність його розвитку [5].

Необхідно визнати, що проблема відповідальності за злочини, які посягають на інтелектуальну власність, належить до малорозроблених у теорії кримінального права. На монографічному рівні переважно досліджували цивільно-правові й адміністративні аспекти вказаної проблеми. Питання ж кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на інтелектуальну власність, розглядалися в найзагальнішому вигляді в окремих параграфах монографій, в науковій періодиці, коментарях до кримінального закону, навчальних посібниках тощо. Натомість на особливу увагу в контексті нашого дослідження заслуговують дисертаційні дослідження у сфері кримінального права, що стосуються інтелектуальної власності. З-поміж комплексних наукових досліджень, що стосуються проблематики охорони інтелектуальної власності, треба звернути увагу на дисертацію А. С. Нерсисян, в якій автор розглянув питання кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в контексті основних соціальних та правових чинників, які впливають на стан кримінально-правової охорони цих прав. Автор зосередив увагу на процесах становлення та розвитку законодавства, завдяки якому здійснювалась кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності у Російській імперії, СРСР та незалежній Україні, а також розглянув норми Угоди про торговельні аспекти цих прав, які є базовими для основних вимог до кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності. На підставі результатів дослідження різноманітних концепцій щодо загального об’єкта злочину дисертант навіть визначення родового об’єкта злочинів проти прав інтелектуальної власності, а також безпосереднього об’єкта кожного з цих злочинів [6].

Ще один науковець – П. С. Берзін розглянув проблеми кримінально-правового аналізу незаконного використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг та розкрив зміст ознак складів цього злочину. На підставі аналізу об’єктів права інтелектуальної власності, зазначених у Цивільному та Господарському кодексах України, автор визначив об’єкт цього злочину, його місце в системі злочинів, що посягають на право інтелектуальної власності. У кримінально-правовому аспекті П. С. Берзін визначив зміст понять “незаконне використання”, “знак для товарів і послуг”, “торговельна марка”, “фірмове найменування”, “комерційне найменування”, “кваліфіковане зазначення походження товару”,

“злочини, що посягають на право інтелектуальної власності”, “матеріальна шкода”. Доволі цікавим видається його дослідження змісту термінологічного звороту “службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи” [7].

На особливу увагу заслуговує праця В. Б. Харченка, в якій вчений дослідив перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством кримінально-правової охорони прав на об’єкти інтелектуальної власності в Україні. Дослідник також звертає увагу на соціальну обумовленість криміналізації порушень прав на об’єкти інтелектуальної власності, пропонує й обґрунтовує авторське розуміння системи таких злочинів, висвітлює історичний досвід кримінально-правової охорони зазначених прав. З огляду на бланкетний характер диспозицій відповідних норм КК України, В. Б. Харченко розглядає найдискусійніші питання врахування положень цивільного законодавства України. На основі узагальнення наукової літератури проведених анкетувань та аналізу судової практики вчений досліджує криміногенні детермінанти злочинів у сфері інтелектуальної власності, а також визначені правові та неправові засоби протидії вказаним посяганням. Заслуговує на особливу увагу і підтримку висновок науковця, зроблений з урахуванням положень і тенденцій розвитку інституту прав інтелектуальної власності, відповідного зарубіжного досвіду щодо впорядкування системи та змісту відповідних кримінально-правових норм, зокрема створення самостійного розділу Особливої частини КК України “Злочини у сфері інтелектуальної власності” [8].

Цікавим і змістовним є дослідження В. Д. Гулкевича, у дисертації якого досліджено питання кримінально-правової охорони авторського права та суміжних прав [9]. У цій дисертації автор дослідив проблемні аспекти кримінально-правової охорони авторського права і суміжних прав. Проаналізовано зміст кримінально-правових понять, які використані у чинній редакції ст. 176 КК України.

Вчений довів, що чинна редакція ст. 176 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення тільки майнових прав автора, виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення, якими заподіяно вказаним особам матеріальну шкоду в значному, великому або особливо великому розмірах, а також обґрунтовує, що під матеріальною шкодою потрібно розуміти вартість порушеного майнового права суб’єкта авторського права та суміжних прав.

Водночас автор запропонував вдосконалити чинну редакцію ст. 176 КК України, визнавши злочином порушення майнового права автора, виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення, незалежно від розміру заподіяної шкоди, а також запропонував встановити кримінальну відповідальність за незаконне придбання, перевезення або зберігання з метою розповсюдження контрафактних примірників об’єктів авторського права і суміжних прав, вчинених у значному розмірі, а також за умисні дії з обходу або нейтралізації технологічних засобів захисту авторського права і суміжних прав, незаконного вилучення або зміни будь-якої інформації про управління цими правами [9].

Однак аналіз наукових розробок у сфері інтелектуальної власності та практики охорони прав інтелектуальної власності свідчить про необхідність проведення комплексної кримінально-правової характеристики злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні. Зокрема, однією з проблем кримінально-правової охорони інтелектуальної власності є нечіткість формулювань положень нормативно-правових актів, а це, своєю чергою, уможливило неправильне розуміння та двозначне трактування закону. Так, наприклад, у ст. 176 КК України доцільно було б конкретизувати поняття “незаконне відтворення”, оскільки зазначена стаття цього поняття не тлумачить.

Ще однією проблемою у процесі притягнення до кримінальної відповідальності осіб за посягання на інтелектуальну власність, що належно не висвітлено в науковій літературі, є різне тлумачення поняття та розміру матеріальної шкоди, завданої умисним порушенням відповідних прав інтелектуальної власності. На жаль, доводиться констатувати, що чинне законодавство України не дає чіткої відповіді на те, як саме має визначатись завдана матеріальна шкода.

З-поміж проблем охорони інтелектуальної власності виокремлюється і недостатня обізнаність

суспільства в цьому питанні, що призводить до порушень прав інтелектуальної власності, а також не дає змоги своєчасно ввести об'єкти права інтелектуальної власності в цивільний обіг, а це негативно позначається на економічному розвитку держави та отриманні належного прибутку його громадянами. Захист права інтелектуальної власності в Україні здійснюють два міністерства (МОН та МВС), чотири цивільні відомства та СБУ. У державі практично не існує єдиної статистики охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності.

Висновки. Отже, узагальнення наукових джерел з дослідженої проблематики дає можливість зробити висновок, що чимало питань, пов'язаних із кримінально-правовою характеристикою складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність, є спірними і не до кінця з'ясованими, інші потребують додаткової аргументації. З огляду на це, існує нагальна потреба вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із з'ясуванням: ознак та змісту поняття “злочини, що посягають на інтелектуальну власність”; об'єктивних ознак складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність, зокрема: 1) особливості родового об'єкта складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність, а отже, поміщення відповідних кримінально-правових норм у КК України; 2) предмета злочинів у сфері інтелектуальної власності; 3) суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків як ознак об'єктивного аспекту злочинів у сфері інтелектуальної власності; суб'єктивних ознак складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність, зокрема доцільності застосування кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб у разі вчинення їх уповноваженими особами злочинів, що посягають на інтелектуальну власність; встановлення спеціального суб'єкта; вини та її форми, а також мети та мотиву в разі вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності; кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів, що посягають на інтелектуальну власність.

Окрім цього, важливим аспектом дослідження має стати аналіз кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в зарубіжних країнах, які мають значний досвід та досягли реальних результатів у вказаній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клейменова С. М. Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. М. Клейменова; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2004. – 20 с. 2. Павленко Т. В. Економічний механізм управління інтелектуальною власністю на підприємствах радіоелектронної промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Т. В. Павленко; Нац. техн. ун-т України “Київ. політехн. ін-т”. – К., 2009. – 20 с. 3. Єременко А. В. Інтелектуальна власність в глобальній торговій системі: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 [Електронний ресурс] / А. В. Єременко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2006. – 19 с. 4. Потоцький М. Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Електронний ресурс] / М. Ю. Потоцький; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 20 с. 5. Довгань Г. В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Електронний ресурс] / Г. В. Довгань; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 16 с. 6. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. наук: 12.00.08 / А. С. Нерсесян; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: 2008. – 19 с. 7. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України: монографія / П. С. Берзін. – К., 2005. – 316 с. 8. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні : монографія / В. Б. Харченко. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 480 с. 9. Гулкевич В. Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Гулкевич Володимир Дмитрович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2008. – 218 с.

REFERENCES

1. Klejmenova S. M. *Avtors`ki pravovidnosy`ny` yak forma realizaciyi pravomochnostej sub`yektiv avtors`kogo prava* Kand, Diss [Copyright relations as a form of realization of the powers of the subjects of copyright kand. diss]. Kiev, 2004, 20 p.
2. Pavlenko T. V. *Ekonomichny`j mexanizm upravlinnya intelektual`noyu vlasnistyu na pidpry`yemstvax radioelektronnoyi promy`slovosti* kand. diss. [Economic mechanism of intellectual property management at the enterprises of the electronic industry kand. diss]. Kiev, 2009, 20 p.
3. Yeremenko A. V. *Intelektual`na vlasnist` v global`nij torgovij sy`stemi* kand. diss [Intellectual property in the global trading system kand. diss]. Kiev, 2006, 19 p.
4. Potocz`ky`j M. Yu. *Pravove regulyvannya intelektual`noyi vlasnosti v Ukrayini: zagal`noteorety`chne doslidzhennya* kand. diss. [Legal regulation of intellectual property in Ukraine: general theoretical study kand. diss.]. Kharkiv, 2009, 20 p.
5. Dovgan` G. V. *Stanovlennya ta rozvy`tok zakonodavstva Ukrayiny` pro intelektual`nu vlasnist` (istory`ko-pravovy`j aspekt)* kand. diss. [Formation and development of Ukrainian legislation on intellectual property (historical and legal aspect) kand. diss.]. Lviv, 2009, 16 p.
6. Nersesyan A. S. *Kry`minal`no-pravova oxorona prav intelektual`noyi vlasnosti* kand. diss. [Criminal law enforcement of intellectual property rights kand. diss.]. Kiev, 2008, 19 p.
7. Berzin P. S. *Nezakonne vy`kory`stannya zasobiv indy`vidualizaciyi uchasny`kiv gospodars`kogo oborotu, tovariv ta poslug: analiz skladiv zlochy`nu, peredbachenogo st. 229 KK Ukrayiny`* [It is not lawful to use the means of individualization of participants in economic turnover, goods and services: an analysis of the components of the crime provided for in Art. 229 of the Criminal Code of Ukraine]. Kiev, 2005, 316 p.
8. Xarchenko V. B. *Kry`minal`no-pravova oxorona prav na rezul`taty` tvorchoyi diyal`nosti ta zasoby` indy`vidualizaciyi v Ukrayini* [Criminal law protection of rights to the results of creative activity and means of individualization in Ukraine]. Kharkiv, 2011, 480 p.
9. Gulkevych V. D. *Kry`minal`no-pravova oxorona avtors`kogo prava i sumizhny`x prav* kand. diss. [Criminal law protection of copyright and related rights kand. diss.]. Lviv, 2008, 218 p.

Дата надходження: 08.06.2017 р.